

Petar Pavlić, Crikvenica, profesor povijesti
u Srednjoj školi dr. Antuna Barca u Crikvenici

**Dubravka Ivančić, Slavko Matejčić,
Ankica Pravdica, Ivica Šegota,
Crikveničani u Prvom svjetskom ratu,
Centar za kulturu *Dr. Ivan Kostrenčić*, Crikvenica, 2010.**

Kao što se obitelj raduje rođenju novoga člana, i mi, velika crikvenička obitelj, s pravom se radujemo izlasku knjige *Crikveničani u Prvom svjetskom ratu*. Riječ je o knjizi koja govori o našoj zavičajnoj povijesti, o mučnim i tužnim događajima pred gotovo sto godina. Knjiga je javnosti predstavljena na dan kada je prije 65 godina, 16. travnja 1945., i posljednji okupatorski vojnik napustio naš kraj.

Prvi svjetski rat bio je prvi globalni događaj koji je pogodio i male sredine kao što je naša. Ničim naš hrvatski narod nije stvarao ratnu klimu, štoviše turistička djelatnost našeg priobalja po prirodi posla i miroljubivost našeg čovjeka širili su ozračje mira i tolerancije. Ako je mir ikome potreban, to su u prvom redu siromašni i mali.

O tim pitanjima i stradanjima Crikveničana pišu u ovoj knjizi gospođa Dubravka Ivančić, gospodin Slavko Matejčić, gospođa Ankica Pravdica i gospodin

Ivica Šegota. Stanovnicima ovoga grada poznat je ovaj četverolist iz Društva Crikveničana koje uporno promiče vrijednosti naše baštine, spašavajući je od propadanja i zaborava. Njih i druge autore poticao je Centar za kulturu *Dr. Ivan Kostrenčić* i njegova poduzetna ravnateljica Sanja Škrgatić. Svatko objektivn i dobronamjieran prepoznaje vrijednost njihovog truda. I pored toga što su rodbinski vezani za neke stradale u ratu, oni su, uz svu sućutnost, postigli odmak i objektivnost pa je ovo djelo na tragu znanstvenog rada.

A počelo je tako što je prije šest godina narečeni četverolist u travnju 2004. godine postavio u prostorijama Turističke zajednice Crikvenica izložbu istoga naslova *Crikveničani u Prvom svjetskom ratu*. Autori su se potrudili istražiti brojne privatne arhive Crikveničana koji su za tu izložbu dali originalne fotografije, dopisnice, pisma i druge predmete koje obitelji, potomci sudionika toga rata, s pravom brižno čuvaju. Izložba je izazvala veliku pozornost jer najveći dio sadašnjih stanovnika Crikvenice nije znalo i danas ne zna za veličinu patnje i stradanja ovdašnjih ljudi u Prvom svjetskom ratu, u kojem je poginulo 19 Crikveničana, a daleko više je umrlo od zadobivenih rana i raznih bolesti u ratu ili poslije njega. Autori izložbe, koji su proučavajući izvore o tim događajima najviše znali, bili su gotovo primorani da svoje spoznaje uobliču u knjigu. Uvažili su zov crikveničke javnosti koja ima pravo znati istinu o tom vremenu.

Pored izvora koji su pristigli sa samih ratišta, o vremenu s početka 20. st. govore i dva izuzetno vrijedna izvora, a to su: Spomenica župe Crikvenica koja se čuva u župnom uredu Uznesenja BD Marije te Spomenica pučke škole, a pisci tih spomenica, ravnatelji i župnik Rigoni, zasigurno su pisali istinu o svom vremenu. Prvi svjetski rat trajao je od 1914. do 1918. i doprinio raspadu Austro-Ugarske Monarhije u kojoj je stoljećima bila i naša domovina, i to razmrvljena na austrijski i ugarski dio. Banska Hrvatska, dakle i Vinodol, bili su u ugarskom dijelu kao i Rijeka, dok su Istra i Dalmacija bile u austrijskom dijelu. Ovo je važno znati jer je u austrijskom dijelu mobilizacija bila u većem postotku nego u ugarskom. Austro-Ugarska je bila u Trojnom savezu s Njemačkom i Italijom, koja je već 1914. svoje dvije saveznice ostavila na cjedilu. Ponašanje Talijana bitno će utjecati i na političko i vojno ponašanje našeg naroda.

Monarhija je mobilizirala velik broj naših ljudi; procjena je i do 14 % borbenog sastava, što je izuzetno mnogo, i poslala ih na istočno i balkansko bojište. Na istočnom bojištu naši su ljudi bili u sektoru Galicija i Bukovina, a Srbija je napadnuta iz Vojvodine i iz Bosne. Koje li ironije! U sastavu austro-ugarske vojske bili su i Srbi iz Hrvatske i Bosne koji su trebali ratovati protiv svoje braće, a i Hrvati nisu imali nikakva razloga žestoko se boriti na Ceru i Kolubari te je napad bio osuđen na propast. Na žalost u tim će borbama poginuti Crikveničani Nikola Matejčić, prva žrtva rata iz Crikvenice, Niko

Car, Vlatko Montanari i Franjo Paljaga. Gubitak jednog mladog čovjeka velik je gubitak, a kamoli četvorice, koji su iza sebe ostavili ucviljene supruge, djecu, majke i očeve.

I župnik Rigoni, koji biranim i sućutnim riječima piše o tim tužnim vremenima, zasigurno je pustio suze na misama zadušnicama na kojima su svi mještani tugovali za poginulima. A za čije su interese pale ove žrtve, pitaju se pisci ove knjige, a isto pitanje si postavlja svatko od nas.

Kako je Trojni savez u svom *Blitzkriegu* u prvoj godini rata imao inicijativu širio se glas o skorom završetku rata. Godine 1915. narod vapi: *Kuge, gladi i rata oslobodi nas, gospodine!* Te su godine Crikveničani mogli vidjeti bolesne i unakažene, njih preko 400, koji su ovdje dovezeni na liječenje. Najprije su bili smješteni u Pučkoj školi u kojoj je prekinuta nastava jer su učitelji mobilizirani. Potom su ranjenici prebačeni u hotel *Therapiju*, a zbog skorog sukoba s Talijanima prebačeni su u Petrinju.

Pisci ove knjige protkane ljudskom tjeskobom u borbi za spas golog života, posebice mladog naraštaja, s pravom su istaknuli opasnost talijanskog uključivanja u rat u travnju 1915. Do tada prva bojišnica bila je u Srbiji, a otvaranjem talijanskog bojišta na Soči ratna zbivanja došla su blizu našeg zavičaja. U prvim borbama na toj bojišnici Hrvati su pokazali odlučnost braniti svoju domovinu od realizacije tajnog Londonskog ugovora koji je najveći dio naše obale i otoka obećao Talijanima. Tijekom 14 ofenziva Talijani se nisu mogli probiti prema Trstu, štoviše odbačeni su prema rijeci Piavi.

I 1915. oplakivane su nove žrtve. U teškim borbama u Srbiji zarobljeno je 60.000 Austrougara. Većinom su to bili Hrvati o čemu je pisao Mile Budak u svojoj knjizi *Ratno roblje*, u kojoj opisuje zarobljavanje i probijanje zarobljenika preko bespuća albanskih planina. Na tom putu stradalo je 36.000 stradalnika, opet većinom našeg življa, a oni što preživješe te strahote prebačeni su u Asinori kraj Sardinije gdje su čekali što im je sudbina namijenila.

Na istočnom bojištu Rusi su 1916. zarobili 200.000 naših ljudi, od kojih su neki završili u Sibiru. Tko je to preživio, vratio se kući nekoliko godina nakon rata kad su ga bližnji već oplakali. Kako se u Rusiji dogodila Oktobarska revolucija, neki Rusi, pristaše Bijele garde, nakon poraza u građanskom ratu potražili su utočište u Crikvenici. I kao da rat nije donio ogromne nevolje, Hrvatsko primorje pogodio je u ožujku 1916. jak potres, u kojem Crikvenica nije stradala, ali je preko stotinu kuća porušeno u Grižanima i Bribiru. Mjesec dana kasnije padala je u ovom kraju jaka tuča, a tog ljeta bila je i velika suša. Vlasti su skidale crkvena zvana, a i cijevi orgulja za lizradu topova. Naše je mjesto toga bilo pošteđeno. Župnik Rigoni vjerno opisuje nedaće ovdašnjeg naroda, lošu opskrbu (pristiglo brašno dijelilo se po osobi 4.5 kg po jednu krunu, a šećera nije bilo), veliku skupoću, nemogućnost ribarenja noću. Narod je padao u apatiju.

S ratišta stižu cenzurirana pisma, standardizirane dopisnice na svim jezicima na kojima se ništa nije smjelo dopisivati. Kako je vrijeme odmicalo, pisano je na običnim dopisnicama, i to vrlo sitno kako bi više informacija stalo i kako bi cenzura bila teža. Vojnici su pisali dnevnike, crtali su, a u teškim borbama mnogi su stekli odličja. Crikveničani su služili i u austro-ugarskoj mornarici čije je glavno zapovjedno mjesto bilo u Puli, a veće luke u Šibeniku i Boki Kotorskoj. U pobuni mornara u Boki (veljača 1918.) sudjelovalo je nekoliko Crikveničana, a Ivan Kostrenčić Hudina podigao je pobunjeničku zastavu na brod Sant Georg.

Godine 1918. Wilsonovih 14 točaka davalo je nadu malim narodima, pa tako i Hrvatima da bi mogli izaći iz Monarhije. Rat se bližio kraju. U Crikvenici se liječio velik broj ranjenih i bolesnih. Nezadrživo se širi španjolska groznica, uzima svoje žrtve. Prema podacima više je ljudi u Europi umrlo od te gripe (20 milijuna) nego što je stradalo u ratu (10 milijuna).

U Spomenici naše župe piše da se 1918. godine rodilo 35 djece, a 143 osobe su umrle, što je bio najmanji broj rođenih, a u isto vrijeme najveći broj umrlih (polovica od ovog broja umrla je od gripe). Konačno u listopadu Austro-Ugarska se raspala. Na ovom prostoru nastala je Država SHS i taj je događaj prošao lako jer je Austro-Ugarske svima bilo dosta. Dugo nakon rata vraćat će se naši ljudi iz zarobljeništva, i to nekoliko godina po svršetku rata.

Knjiga *Crikveničani u Prvom svjetskom ratu* sadrži svega stotinjak stranica. Po obujmu je to mala knjižica, ali po pitanjima koja je otvorila, ona je temeljna za daljnje istraživanje ovog razdoblja naše zavičajne povijesti. Tko će izmjeriti i izreći patnje i boli onih koji su kod kuće strahovali za svoje na ratištu, a posebice onih koji su izgubili najmilije, a za grob im se ne zna.

Ova knjiga ukazuje na one crikveničke obitelji koje su u ratu izgubile svoje najmilije i koje su baš njima u spomen brižnije čuvale i sačuvale dopisnice, pisma i druge stvari čija bi prezentacija upotpunila povijesnu memoriju našega grada. Muzej koji je Crikvenica osnovala najbolje je mjesto za tu prezentaciju. I dok na primjeren način imamo memorirane podatke iz Drugoga svjetskog rata (doduše ne i potpune) i Domovinskog rata, žrtve ovog mjesta iz Prvoga svjetskog rata po prvi se put u širem kontekstu javnosti prikazuju na spomenutoj izložbi i u ovoj knjizi. Držim da i žrtve Prvoga svjetskog rata iz našeg mjesta zaslužuju primjerenom obilježje jer je pitanje ima li kakvoga znaka tamo gdje počivaju njihove kosti. To bi obilježje zauvijek trebalo podsjećati na stradanje ovdašnjih ljudi.

Pred koju godinu bio sam u Austriji, u Gradišću. U svakom mjestu, i to na središnjem trgu, stoji obilježje na kojem je ploča s natpisom *Pali za domovinu 1914.-1918.*, a na drugoj ploči *Pali za domovinu 1939.-1945.* s popisom poginulih. Austrija je bila gubitnica u oba rata, ali svoje žrtve ne zaboravlja. Za četiri godine obilježit će se 100 godina od početka Prvoga svjetskog rata

te je to prigoda da i mi osvježimo svoje povijesno pamćenje o tom teškom i traumatičnom vremenu.

I na kraju, moja zahvala i čestitke autorima i nakladniku te poziv Crikveničanima da uzmu u ruke ovu knjigu u kojoj će naći dio svoje prošlosti.